

89200120-2	09/02/2024	הארץ - תרבות וספרות	עמוד 4	1	34.27x21.11
------------	------------	---------------------	--------	---	-------------

בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790

להפיץ את הנכס היקר הזה בין קוראי צרפתית שלא ידעו על יצירות משוררנו כמעט מאומה

עובדיה קמחי נולד ב-1888 בחברון למשפחה יוצאת איסטנבול, היגר לפאריס אחרי מלחמת העולם הראשונה ושם יסד וערך כתבי־עת יהודיים־ציוניים, כשגולת הכותרת של מפעלו היא תרגום לצרפתית של שירי ביאליק שהפיץ את שמעו של המשורר הלאומי בקרב יהודי ארצות האסלאם

דוד גרנ'

רב־לשוני וידע קרוא וכתוב בעברית, לאדינו, טורקית וצרפתית. כשמלאו לקמחי 22 הוא החל לפרסם מאמרים בעיתונים היהודיים בשפות השונות. כך למשל הוא כתב בלאדינו לעיתון "איל ז'ורניו", בצרפתית ל-L'Aurore ובעברית לשבועון "המבשר". במאמרו דן בסוגיות שנגעו להשכלה היהודית, לתנועה הציונית ולתרבות יהודי ארצות האסלאם, סוגיות שבהן עסק כל חייו והשתרגו יחדיו בכל פועלו.

קמחי היגר לירושלים ב-1911 לאחר שהיגלה למשרת המזכיר הכללי של הבנק העות'מאני בעיר. בזמן שהותו בירושלים פעל בוועד העדה הספרדית בעיר ולימד שפות במסודות חינוך שונים. ב-1917 גורש לדמשק, כמו רבים אחרים מבני היישוב היהודי שנחשדו על־ידי השלטון העות'מאני בפעילות ציונית. כעבור שנים הוא חיבר את השיר "על נהרות דמשק" ובו תיאר את תקופת שהותו בגלות בעיר. שלא כמו הקינות על בכל, "שם ישבנו גם בכינו, כז' כרנו את ציון" (תהילים קל"ז א'), קמחי כותב מעמדה חיובית, הוא מאוהב בדמשק ומתפעם ממנה, "זפתאום נגלה לו מחביון לא שיער / פרי עץ חיים בגן עדן של אושר".

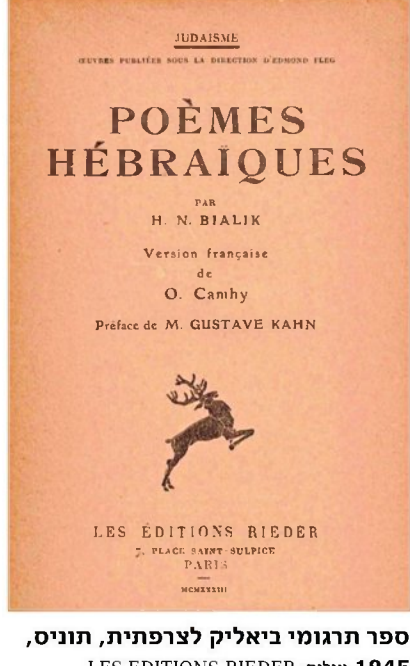
ב-1919 היגר קמחי לפאריס ובה התגורר ופעל ברציפות כמעט כל חייו. את פעילותו הציבורית והאינטלקטואלית העשירה אפשר לאפיין באמצעות עיון בשני כתבי־עת שייסד, ערך וכתב בהם: Menorah, "מנורה", שיצא לאור בשנים 1922-1933 Le Judaïsme ו-sépharadi, "היהדות הספרדית", שיצא לאור בשנים 1932-1966. בשניהם ניתן מקום מרכזי להתעוררות הלאומית בעם היהודי ולפעילותה של התנועה הציונית.

כתב העת "מנורה" נוסד ביוזמת ההסתדרות הציונית העולמית כדי לשמש שופר לתינועה הציונית בצרפת שלאחר מלחמת העולם הראשונה ולעצב זהות יהודית ציונית ליהודי צרפת. פורסמו בו ידיעות על פעילות התנועה הציונית ברחבי העולם היהודי, בפרט בארץ

ישראל, ובאמצעותו גויסו תרומות לקרנות הלאומיות. מקום מרכזי ניתן בכתב העת לתיבות היהודית החדשה בתחומים של ספרות, תיאטרון, אמנות, שירה ועוד. באותן שנים פייס קמחי בעברית את הטריטוריה הפואטית הציונית פרי־עטו "ארצי", "שפתי", "שירתי". כתב העת "היהדות הספרדית" נוסד ככמה של "איחוד הקהילות הספרדיות בעולם" שהוקמו קימו קמחי ושותפים נוספים ב-1931. האיחוד שם לו ליעד לאגד את הקהילות היהודיות בארצות האסלאם כדי שישתתפו בפעילות הציונית כציבור מאורגן ומאוחד וישפיעו על מהלכיה. קמחי טען כי צעד זה בא לשרת את האינטרסים של היהדות כולה ולא רק את אלה של יהודי ארצות האסלאם. מאמרים בסוגיות שהעסיקו את הציונות תפסו מקום נרחב בכתב העת, ולצדם פורסמו מאמרים חדשניים על המתרחש בקהילות היהודיות בארצות האסיא, סיפורים, שירים ומחזות שחיברו יוצרים מארצות אלה, וכן מאמרים עיוניים שבהם תיארו חוקרים את ההיסטוריה והתרבות של יהודים בארצות האסלאם וניתחו אותן.

קמחי פירסם בכתבי העת שערך תרגומים שלו לצרפתית של שירה עברית מימי תור הזהב בספרד ושירה עברית חדשה, ובכלל זה גם שירי של ביאליק. ב-1933 ציינו בעולם היהודי שישים שנה להולדת ביאליק ובאותה שנה פירסם קמחי בכתב העת Le Judaïsme sépharadi מאמר שבו הציג כמה משיריו שתירגם לצרפתית וניתוח ספרותי שלהם. מאמר זה היה פתח לפרסום ספר משירי ביאליק בתרגומו של קמחי כבר באותה שנה, הספר Poèmes hébraïques, שראה אור בהוצאת Rieder כסדרה Judäisme בעריכת ארימונד פלג. קובץ השירים כולל הקדמה של המשורר והסופר גוסטב קהן, מבוא של קמחי על ביאליק ויצירתו ושלושים שירים מתורגמים של המי־שורר.

ארבע שנים לפני צאת הספר לאור יצר קמחי קשר עם ביאליק. כך הוא כתב באיגרת ששלח לו: "אדמונד פלג, המשורר היהודי הצרפתי הידוע ומנהלו הספרותי של הית הוצאת הספרים Les Éditions Rieder, הביע לי את חפצו להדפיס את מבחר שירי ארזוני בצרפתית עפ"י התרגום שלי". בהמשך האיגרת ביקש קמחי את אישורו של ביאליק לתרגום והציע "לחלק למחצה ביני ובין כבני־

ספר תרגומי ביאליק לצרפתית, תוניס, 1945
LES ÉDITIONS RIEDER

דו את האחווים שיתקבלו מהמו"ל". עם פריסום הספר כתב קמחי לביאליק: "בוודאי קיבל ארזוני אכסמפליים אחרים מספר שיריו שיצא בתרגומי בצרפתית ואהיה שבע רצון לקבל שורות אחדות אודותיו".

כמבוא שחיבר לקובץ השירים ממקם קמחי את ביאליק ושירתו בשרשרת השירה היהודית לדרורותיה. הוא מתחיל במשוררי ספרד אבן גבירול, יהודה הלוי ואבן עזרא וממשיך בח' לוצי ספרות ההשכלה ברוסיה כמו אד"ם הכהן ויהודה לייב גורדון, ולצידם מציין את שמואל דוד לוצאטו מאיטליה ויוסף הלוי מהאימפריה העות'מאנית. בפעולה זו עיצב קמחי גנאלוגיה ספרותית שבה מזרח ומערב משתלבים באופן הרמוני בעבר ובהווה. חלק מרכזי במבוא מוקדש לתיאור דמותם של ביאליק ובני־דרורו באמצעות ניתוח שיריו. עוד מבליש קמחי את מקומו של ביאליק כמנהיג תרבות, וכמו רבים אחרים שם דגש על תרמיתו כנביא זעם וטוען כי בשירתו "ביאליק אינו מנחם את עמו, הוא אינו יודע כיצד לנחם אותו. כתיבתו העוצמית תית ביותר היא בהתפרצותה של פסימיות". העיתונאי, המתרגם והחוקר אברהם אלמאי־

ליח שיבח את תרגומו של קמחי, "שהצליח לח" רור לעומק סגנונו הנפלא של ביאליק, ללשונו העשירה והעסיסית, ולקצבו האיתן והחגיגי, ולהעשיר את השפה הצרפתית בתרגום אמ־נותי, שהמתרגם השאיר בו את סגולות המקור כיד כישרונו הנפלא שהוא מתרגם שהוא גם משורר ובלשן בקיא ומעמיק, שולט במכמניהן של השירה העברית והלשון הצרפתית כאחד". גוסטב קהן התייחס לרוחב ידיעותיו של קמחי באקטואליה היהודית שתרם אף הוא לתרגום המדויק: "קמחי מכיר על בורין את כל השא־לות היהודיות העכשוויות, והמשכיל הזה בעל ידע ותובנות רבות בחקר העובדות בעת הזאת ובפרט אלה מארץ ישראל".

אלמאליח הצביע על חשיבות התרגום של שירת ביאליק לצרפתית, שבאמצעותו ביקש "קמחי להפיץ את הנכס היקר הזה בין עולם גדול של קוראי צרפתית שלא ידעו על יצירות משוררנו כמעט מאומה". היהודים קוראי הצרפתית באותה עת היו לא רק בני קהילה היהודית בצרפת כי אם בני קהילות יהודיות בארצות האסלאם כולן. הודות לתי־רגומיו של קמחי זכו שירי ביאליק לתפוצה רחבה ופורסמו בעיתונים יהודיים בצפון־אפריקה, למשל ב-L'Avenir Illustré במרוקו, Information Juive באלג'יריה, Le Reveil Juif בתוניסיה ו-La Tribune Juive במצרים. יש עדויות רבות לכך ששירי ביאליק בתרגום לצרפתית הוקראו באגודות ציוניות ובתנועות נוער בקהילות היהודיות בצפון־אפריקה ואף משוררים מקומיים התכתבו בשיריהם עם שירי המשורר הלאומי.

הספר Poèmes hébraïques שפורסם בתוניס ב-1945 הוא למעשה מהדורה מקוצרת של ספר שירי ביאליק בתרגומו של קמחי שיצא לאור בפאריס ב-1933. כפי שצינתי בפרטח הדברים, הספר בתוניס יצא לאור בס־דרה Judaïsme, שם הוזה לסדרה שבה נכלל הספר בפאריס. אדמונד פלג, שערך את הסדרה בפאריס, היה מעורב בהוצאת הסדרה התאומה בתוניס לאחר מלחמת העולם השנייה. עיון משווע בין שתי המהדורות מלמד כי העורכים בתוניס קיצרו את ההקדמה של קמחי, בחרו רק 11 משלושים השירים שהופיעו במהדורה הרא־שונה והוסיפו להם חמישה שירים בתרגומו של קמחי שלא נכללו בה. נוסף על כך, הם שינו

מקצת מכותרות השירים ואף ערכו חלק מהם. קמחי לא היה מעורב בהוצאה לאור של המה־דורה בתוניס וטען לאחר פרסומה כי השינויים בוצעו ללא אישורו. ב-1951 פירסם קמחי את הספר La Bible dans la légende et la vie ובחיים", ובו אצר מבחר אגדות מספרי מדרש מתקופת התנאים והאמוראים בתרגום לצרפ־תית. בהקדמה לאסופה הוא מציין כי ליקט ותיי־רגם את האגדות בהשראת "ספר האגדה" של ביאליק ורבניצקי. שלא כמו ביאליק ורבניצקי, שיעדו את מבחר האגדות לקהל יהודי, קמחי ייעד את ספרו לכלל קוראי הצרפתית, יהודים ולא־יהודים. הפנייה שלו לציבור הרחב התב־טאה בבחירת אגדות אוניברסליות, אותן חילק לשני שערים: בראשון נכללו אגדות שבמרכזן סיפורי התנ"ך ובשני נכללו אגדות העוסקות האדם למשפחתו ובין האדם לקהילתו ולחברתו. מפתיע לראות כי בפתח הספר מובאים דברי הקדמה מאת ביאליק, שמת כשני עשורים קודם לפרסום הספר. למעשה, מדובר בתרגום חלקי של קמחי להקדמה שכתבו ביאליק ורבניצקי ל"ספר האגדה" שפירסמו בעברית.

קמחי תייגם לצרפתית מהתנ"ך את הספ־רים איוב, קהלת, איכה ושיר השירים. עוד תיי־גם לצרפתית את שיריהם של יהודה הלוי ואבן גבירול וכתב מונוגרפיות מפורטות עליהם. קמחי תירגם גם מבחר מיצירותיהם של אברהם מאפו, שלום עליכם, מנדלי מוכר ספרים ודוד פרישמן. הוא העריץ את הרצל ופירסם ספר על דמויותיהם של שלושה מנהיגים בעולם היהודי, ירמיהו, בר כוכבא והרצל. קמחי אף תירגם לעברית את שיריהם של גדולי משוררי צרפת, ובהם אנדרה שֶׁנְיֶה, ויקטור הוגו ושארל בורלר. עובדיה קמחי היה שחקן חשוב ברימיערכת של התרבות היהודית במחצית הראשונה של המאה העשרים אך עקבותיו נעלמו. כאמור, תרגומיו לשירי ביאליק הם רק מרכיב אחד מפעילותו הספרותית והעיונית הרב־לשונית הענפה שחצתה גבולות ויכשת ועורדה תנועה של טקסטים ורעיונות ברחבי העולם היהודי ומחוצה לו. קמחי כתב מאות מאמרים שהתפר־סמו בכתבי־עת ובעיתונים שראו אור באירופה, בצפון־אפריקה ובמזרח התיכון, ביניהם, כך אני משער, נאתר עוד מאמרים על ההשראה שעורר בו ביאליק.